

אהרן איתן

חרדיות ישראלית

אידיאולוגיה, ריאליה, זכויות אדם



מוסד ביאליק • ירושלים

Aharon Eitan
*The Haredi Communities in Israel:
Ideology, Reality, and Human Rights*

עריכת הלשון: איילת ברטל



מסת"ב 7-348-536-965-978 ISBN

©

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים תשפ"ב

סדר ועימוד: רונית גלעד

הדפסה וכריכה: דפוס כספית, ירושלים

Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem 2022

www.bialik-publishing.co.il

Printed in Israel

תוכן העניינים

13	מבוא
25	פרק ראשון: עקרון "תיבת נח" – החרדיות ואופן הסתגרותה
25	א. אקלים היסטורי
25	1. מסורת ומודרנה – שלילה ומאבק
27	2. מלחמת תרבות וטראומת הסחף
30	3. ההיפרדות
32	ב. מהיפרדות להסתגרות
33	1. פרקטיקות ההסתגרות של החרדיות
34	א. הסתגרות במישור הפיזי
36	ב. הסתגרות במישור הגיאוגרפי
39	ג. הסתגרות במישור התוכני
	הסתייגות כללית מפני "ספרים חיצוניים" 39; הסתייגות מפני לימודים
	אקדמיים 42; אתגרי הטכנולוגיה – שני דפוסים של תגובה 45
50	ג. שיח ההסתגרות של החרדיות
50	1. על תרבות המובלעת
52	2. החרדיות כקבוצת מובלעת
52	א. מוטיב הסיכון
56	ב. מוטיב העוינות
58	ג. מוטיב העליונות והנחיתות
64	ד. סיכום ומסקנות

67	פרק שני: עקרון "תורה בלבד לכול" – החרדיות כחברת לומדים
	א. נקודת ציון ראשונה – תורה בלבד במסגרת ממוסדת ומאורגנת:
68	הקמת ישיבת וולוז'ין
68	1. חידוש מוסדי לעומת העבר
71	2. הישיבה כמוסד של תורה בלבד
71	א. אדן רעיוני פוזיטיבי – חשיבות ההתמסרות ללימוד תורה בלבד
	התמסרות ללימוד תורה בלבד במסורת היהודית לדורותיה 71; התמסרות
	ללימוד תורה בלבד כערך מרכזי במשנתו של מייסד א"ם הישיבות 74; ישיבה
	ללא הפסקה 77; אתוס המתמיד 79
84	ב. אדן רעיוני נגטיבי – בין "תורה בלבד" לעקרון "תיבת נח"
	ישיבת וולוז'ין וההתגוננות מפני החילון 84; שני נרטיבים ושני מושגים של
	לימודי חול 84; אופן שילוב לימודי חול בישיבת וולוז'ין 91
	ב. נקודת ציון שנייה – מ"תורה בלבד" ל"תורה בלבד לכול":
96	מדיפרנציאציה להפניה גורפת
96	1. ישיבת וולוז'ין – "תורה בלבד" לקבוצה מובחרת
97	2. שחיקת פרמטר המובחרות
100	3. חרדיות ישראלית – הפניה גורפת ללימוד תורה בלבד
	ג. נקודת ציון שלישית – הפניה גורפת ללימוד תורה בלבד במסגרת
107	"כולל האברכים"
107	1. מוסד "כולל האברכים" – רקע כללי
109	2. נסיבות עזיבת הכולל
111	ד. סיכום ומסקנות
	פרק שלישי: אידיאולוגיה וריאליה – בין עקרונות "תיבת נח"
112	"תורה בלבד לכול" לשלוש פרקטיקות חברתיות
112	א. אי-הוראת לימודי ליבה
112	1. מבוא
114	2. חשיפת הבנות החרדיות ללימודי הליבה
116	3. חשיפת הבנים החרדים ללימודי הליבה
116	א. חשיפת הבנים בכיתות א'-ח' ללימודי הליבה
120	ב. חשיפת הבנים הבוגרים ללימודי הליבה
124	ג. סיכום
126	ב. אי-השתלבות שווה של גברים חרדים בשוק התעסוקה
126	1. פתח דבר ונתונים מספריים כלליים

127	2. עקרון "תורה בלבד לכול" ותפיסת החרדיות את מושג העבודה
127	א. מבוא
129	ב. בין "עבודה כאמצעי" ובין "עבודה כאילוץ"
134	ג. היחס לחרדים העובדים
136	ד. תפיסת "הפרנסה כנס"
139	3. השפעת עקרון "תיבת נח" על המצב התעסוקתי
143	4. סיכום והערה
144	ג. אי-גיוס לצבא
145	1. בין גיוס לצבא ובין עקרון "תורה בלבד לכול"
147	2. בין גיוס לצבא ובין עקרון "תיבת נח"
152	3. אופי ההתנגדות החרדית לגיוס לצבא
152	א. תקופת קום המדינה ומלחמת תש"ח
155	ב. התקופה שלאחר קום המדינה
159	ג. ביטול חוק טל והתקופה הנוכחית
163	4. סיכום
167	פרק רביעי: השפעת שלוש הפרקטיקות על זכויות אדם
167	א. פתח דבר
167	1. הפגיעה בזכות לשוויון
168	2. הצורך בהרחבת המבט אל מעבר לפגיעה בזכות לשוויון
169	ב. בין הזכות לאוטונומיה אישית ובין הזכות לחינוך
169	1. אידיאל האוטונומיה האישית כמבטא את חזקת השונות ואת טובתו הקיומית של אדם
173	2. על הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית
173	א. הצדקה למתן חינוך מקדם אוטונומיה אישית
175	ב. הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית ואופן תפיסת ערך החירות
178	ג. עיגון נורמטיבי של הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית
181	ג. הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית ומדיניות "הסללה חינוכית"
184	ד. החינוך החרדי לבנים – הסללה חינוכית וזכות הילד לחינוך מקדם אוטונומיה אישית
184	1. מבוא
185	2. עוצמת ההסללה

- 185 א. גורם מסליל ראשון – שכנוע באמצעות אבסולוטיזם תיאולוגי
מהו אבסולוטיזם תיאולוגי? 185; אבסולוטיזם תיאולוגי והסללה חינוכית
188
- 189 ב. גורם מסליל שני – מחיר אי־ההימצאות במסלול "תורה בלבד"
על שליטה ישירה ושליטה עקיפה 189; אי־הימצאות התלמיד במסלול
"תורה בלבד" והדרה חברתית 190
- 191 3. תוצאות ההסללה
- 191 א. מבוא
- 192 ב. השפעת מסלול "תורה בלבד" על היכולת להכרה עצמית
- 195 ג. השפעת מסלול "תורה בלבד" על היכולת להכוונה עצמית
ההיתכנות להשלמת לימודי ליבה בגיל בוגר 195; השלמת לימודי ליבה בגיל
בוגר – השלמה מלאה לעומת השלמה חלקית 203
- 204 4. סיכום ומסקנות
- 208 ה. הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית מול זכויות ההורים
- 208 1. מבוא
- 209 2. המשפט כמבטיח את טובת הילד
- 209 א. דוקטרינת *parens patriae*
- 211 ב. היקף הזכות לאוטונומיה הורית
- 213 3. המשפט כמגן על הזכות לחינוך מקדם אוטונומיה אישית
- 214 א. קהילת האמיש כמקרה בוחן
פסק דין גרבר 214; פסק דין יודר 216; תוצאת פסק דין יודר כמנוגדת לזכות
לחינוך מקדם אוטונומיה אישית 218
- 222 ב. סיכום והכרעה
- 224 4. המשפט הישראלי וזכות התלמיד החרדי לחינוך מקדם
אוטונומיה אישית
- 225 א. פסיקות בג"ץ כרקע לחקיקתו של חוק מוסדות חינוך
תרבותיים ייחודיים
פסק דין ארגון המורים 225; פסק דין המרכז לפלורליזם 227
- 230 ב. חוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים
- 231 ג. העתירה נגד החוק והכרעת בג"ץ – פ"ד רובינשטיין
- 234 ד. תוצאת פ"ד רובינשטיין כמנוגדת לזכות לחינוך מקדם
אוטונומיה אישית
- 237 1. סיכום ומסקנות

	פרק חמישי: אבסולוטיזם תיאולוגי כמקור סמכות שמקשה על מענה מדינתי לשלוש הפרקטיקות
239	
239	א. מקור הסמכות של עקרונות "תיבת נח" ו"תורה בלבד לכול"
239	1. הקנון התורני כנתון לפרשנויות שונות
241	2. הקנון התורני ועקרון "תיבת נח"
244	3. הקנון התורני ועקרון "תורה בלבד לכול"
	4. עקרון "דעת תורה" כמחולל הסמכות של עקרונות "תיבת נח" ו"תורה בלבד לכול"
245	א. על עקרון "דעת תורה"
248	ב. ההנמקות המכוננות חובת צייתנות אבסולוטית להנהגה הרבנית
252	ג. חובת צייתנות אבסולוטית להנהגה הרבנית אף לנוכח אתגרים וקשיים
258	ב. השפעת אבסולוטיזם תיאולוגי על הצלחת ההתערבות בשלוש הפרקטיקות
258	1. מבוא
260	2. אבסולוטיזם תיאולוגי והשפעתו על אי-גיוס לצבא
265	3. אבסולוטיזם תיאולוגי והשפעתו על אי-הוראת לימודי ליבה
	א. תרחיש ראשון – כישלון מיידי של ההתערבות לנוכח התנגדות נחרצת לכל שינוי בתוכני הלימוד
266	ב. תרחיש שני – הסכמה ליישום מלא של תוכנית הליבה אך השגת שינוי עתידי חלקי
268	4. אבסולוטיזם תיאולוגי והשתלבות גברים חרדים בשוק התעסוקה
270	ג. סיכום ומסקנות
274	
278	פרק שישי: פתרון אפשרי לקשיים הנובעים מקיומו של אבסולוטיזם תיאולוגי
278	א. מבוא
279	ב. בין חרדיות גמישה לחרדיות מתחדשת
280	ג. על החרדיות הגמישה
280	1. מאפיינים כלליים
281	2. הגמשת עקרון "תורה בלבד לכול"
283	3. הגמשת עקרון "תיבת נח"
285	4. היחס לציונות ולמדינת ישראל
286	5. יכולת החרדיות הגמישה להשפיע על שינוי שלוש הפרקטיקות

290	ד. על החרדיות המתחדשת
290	1. מאפיינים כלליים
295	2. יכולת החרדיות המתחדשת להשפיע על שינוי שלוש הפרקטיקות
295	3. הצעדים הנדרשים להעצמתה של החרדיות המתחדשת
296	א. הצורך בפיתוח והבהרה של מגוון טיעוני החרדיות המתחדשת
300	ב. הצורך בהקמת מוסדות חינוך ברוח החרדיות המתחדשת
302	ה. סיכום ומסקנות
304	ביבליוגרפיה

ספרות מקור דתית וספרות תורנית 304; ספרות מחקר וספרות כללית 306; עיתונות
314; מסמכים בין-לאומיים, חקיקה ופסיקה 318; שונות 320